

UTUNK

ROMÁNIA SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG ÍRÓSZÖVETSÉGÉNEK LAPJA

XXIII. ÉVFOLYAM • 19. (1019.) SZÁM • ÁRA 1 LEJ • KOLOZSVAR, 1968. MÁJUS 10.

PAX HUMANA

Sokan mesélik és én is úgy emlékszem arra a huszonhárom évvel ezelőtti langymeleg májusi éjszakára, hogy köröskörül szakadatlanul fények lobbantak az erdős dombok fölött, és bíborvörös körfüggöny szegélyezte mindenütt a tájat. A történelem legnagyobb háborújának — európai vonatkozásban — utolsó perceiben minden fegyvernem katonái parancs nélkül leadott ösztüzzel köszöntötték a békét. És nem akármilyet.

Mert ez a béke az antifasiszta koalíció páratlan erőinek, a szabadsáért irtózatosságot vállaló Szovjetunió és szövetségeseinek a teljes győzelmét hozta és a Hitlerék által vezérelt fasiszta monstruózus erőinek teljes vereségét. Ezzel együtt pedig az emberellenesség állampolitikai rangra emelt filozófiájának s a modern nagyipar módszereivel és eszközeivel végzett emberitárs gyakorlatának a teljes leleplezését és megbélyegését az emberiség tudatában. Hogyne köszöntötték volna a boldogság spontán vágyát és a boldogsághoz való elemi jog reményességét szívük mélyén hordozó egyszerű emberek leírhatatlan örömmel ezt a békét, frontokon és hátszágokban egyaránt?!

S a béke tényleg mélyreható változásokat hozott az emberiség sorsának alakulásában. Európában, Ázsiában, Amerikában immár tizennyeg ország népei haladnak a szocialista építész útjain; Ázsiában, Afrikában, Dél-Amerikában a népek nagy része felszabadult a gyarmati rabságból, s mind tudatosabban fordul szembe fegyarmati helyzetével is; egész Földünkön százmilliók vállalják az antiimperialista békehare kategorikus imperatívuszát, és ennek a harcnak olyan heroikus fejezeteit örökítheti már meg a történelem, mint például a vietnámi nép küzdelme az ame-

rikai agresszorok és csatlósai ellen. Mindez együtt, összekapcsolódva egy újabb ipari forradalommal és a tudományos gondolkodás meg a közízlés újabb forradalmasodásával: ez a mi XX. századunk második harmada, napjainkban pedig éppen az formálódik, ami a század végén utána következik...

A véletlen játéka, de ebben az esetben szimbolikus jelentést tulajdonítunk annak az egyezésnek, hogy május 9-e nemcsak az európai fasizmus felett aratott győzelem napja, hanem Románia állami függetlenségének az évfordulója is. Az a győzelem ugyanis, amelyhez a román nép oly nagy véráldozattal járult hozzá, abban a mértékben teljesebb ki korunkban, amilyen mértékben előbbre jut az egyes népek függetlenségének, nemzeti államuk szuverenitásának, politikai fejlődésének az ügye, ezzel kapcsolatban pedig: amilyen mértékben kiteljesedik az egyes emberek alkotó egyénisége a hazai társadalmi fejlődés talaján.

A Román Kommunista Párt Központi Bizottságának legutóbbi teljes ülése a legkülönbözőbb kérdéseket vitatta meg, határozatai azonban mind ugyanabba az irányba mutatnak: hogyan járul hozzá Románia, saját fejlődésének biztosításával, az emberhez méltó béke nemzetközi erőinek szüntelen növekedéséhez, és ugyanakkor hogyan biztosítja a párt újabb megújabb, az egész nép által megvitattott határozataival az alkotó munka s az egyéniség sokoldalú kiteljesedésének lehetőségeit, szabadságát a szocialista Románia minden polgára számára.

Huszonhárom év! Mennyit fiatalodott a világ körülöttünk ezalatt. Az emberhez méltó békében.

MAROSI PÉTER

Arkossy István fametszete

A filozófus: MARX

1. TÉNYTŐL A VISZONYIG. A logikán túl, a szavak szigorú rendje mögött, Marx műve a teljesség érzetét sugallja: az emberi szellem megpillant benne valamit, ami a részletek igazságán és szépségén felül körvonalainak megsejtésével is lenyűgöz. A teljességben magára, el nem ért, de sóvárgott önmagára villan a gondolat, az elvesztett egységes létre, amelyben a tárgy és az alany még nem vált külön egymástól, az alany nem növekedett önmagát és a világot elemző szubjektummá, amelyben a részletek és az egész nem szakadt el egymástól, és a rész birtoklása ölelkezés volt a végtelennel. Van ebben a műben valami, ami több, mint a kifejtett igazságok rendszere: a mű mint egész: a végesnek olyan megragadása, ami nem zárja le a horizontot, ellenkezőleg, a végesben (mert végtelenségét kíméletlenül felmutatja) felfedi a végtelenre utalót, azt, ami a mű véges igazságait a végtelenre mutató struktúrába helyezi.

A gondolat nagy rendszerei mindig is a végtelen befogását hajszolták: de mert a végtelenből indultak ki, eszközeik szükségszerű végtelensége a végtelen végtelenségéig szigorította s torzóvá tette a törekvést, a mű látványát pedig a szellemi kudarc szkeptikus kódéba burkolta. Marx nem a végtelenből indul ki. Marx a legkevésbé metafizikai metafizikus. Csak a végest fogadta el: ha a végtelent fogalmazgató általánosságokkal foglalkozott — ez írásából kitetszik —, valósággal szenvedett, dühös szórohammal bekerítette, gúnyos megjegyzéseivel kiátkozta, a konkrétság érzelmű viharában darabokra törte az üres spekulációt.

Ténnyé tisztította az önmagát kiüresítő általánost; s mert a tényeket semmire sem becsülte, a végtelenségben bolyongó gondolatot ezzel kegyetlenül kivégezte. Kimondta, hogy az üres spekuláció a gyakorlatról elrugaszkodott elemzés szeszélyes röppályája, amely nem hordozza a realitás tendenciáit, hanem csak egy meghatározott realitás feje tetejére állított, torzán tükröző mása. Tény: mert benne az adott helyzetben való elmerülés, a gondolat ön-tulgerjesztése rögzítődik, látszólagos szárnyalása csak a szellem védekező manővere, a lezártság elleni tiltakozás.

De Marx a tényeket semmire sem becsülte: számára csak viszonyok léteztek. A tények, mint a viszonyháló csomói, elvesztették különidejűségüket, egymásba rohantak, és eltávolodtak egymástól nem öntörvényűk, hanem viszonyaik parancsa szerint. Volt számára így olyan tény, amely nem létezett, mert hamisan fejezte ki viszonyait, volt olyan tény, amely nem

(Folytatása a 8. oldalon)

BREITER GYÖRGY

Az emberség jegyében

A Román Kommunista Párt Központi Bizottságának április 22—25-én tartott plenárisa olyan nagy fontosságú kérdéseket vitatott meg és hozott bennük határozatot, amelyek kétségkívül döntően kihatnak egész társadalmunk jövő alakulására.

A felvetett problémák külön-külön és a sajtó hasábjain is további hosszas elmélyülést, tanulmányozást igényelnek, egyetlen cikk keretében nyilván nem lehet mindenikre kitérni. Bennünket, a kultúra, az irodalom munkásait egyaránt érdekel valamennyi kérdés, annak emberi vetületei elsősorban, de mégis, s épp nekünk, külön öröm látni megint és megint azt a gondosságot, azt a nagy körültekintést, hozzáértést, amelyet pártunk, az állandó anyagi jólét szem előtt tartásával, a szellemi emelkedésre, a művelődésre fordít.

Kétségtelen, hogy ma, amikor világszerte a tudás, az intelligencia s az azt képviselő emberek — hadd mondhassem így: káderek — jelentik a legnagyobb értéket, maradéktalanul fel kell számolni e téren a legkisebb lemaradást is. Az oktatás kérdésében hozott határozatok ezt célozzák. Megvalósításuk e tekintetben is, világviszonylatban is a legfejlettebb országok közé emeli hazánkat. Különösen nagy jelentőségű az oktatás ideológiai tartalmának megújítása, az itt mutatkozó és még fennálló merevségek végleges felszámolása, amelyek, főként a múltbeli egoldalú tájékozódás következményeként még ma is komoly akadályt jelentenek a társadalmi fejlődés új és új jelenségeinek megítélésében, értelmezésében. Irodalmi vonatkozásban azokra a középkorai tanároknak gondolok elsősorban, akiknek mai irodalmi, esztétikai tájékozódásában a múltból

eredő egoldalúság, az irodalmi és kulturális jelenségek szimplifikálása, vulgarizálása komoly teherként jelentkezik, másrészt azokra a fiatal írókra gondolok, akik — éppen az említett egoldalúságokra reagálva — a másik végletbe estek, s újra, szebbre, mairra való törekvésükben sokszor már azt is kétségbevonják, ami valóban reális érték az elmúlt évtizedek irodalmában, művelődésében.

Nagy jelentőségűnek s ugyanakkor mélyen jellemzőnek tartom, hogy ugyanazon a plenárison, amely iskolai vonatkozásban foglalkozott az oktatás és a nevelés kérdéseivel, ugyanazon került napirendre és született határozat egy olyan kérdésben, amely politikai, pedagógiai szempontból is messzemenően kihat egész népünkre, valamennyiünkre, azokra is, akik régen elhagytuk már az iskolapadot s azokra is, akik csak ezután fognak beülni a padba.

A plenáris utolsó napirendi pontjára gondolok. Megrendülten hallgattam az ezzel kapcsolatos beszámolót. Megrendülten s mélyen felháborodva az abban felsoroltaktól, mindattól, ami végül is Lucrețiu Pătrășcanu meggyilkolásához vezetett. A feltárt tényanyag alapján s irodalmi olvasmányaim alapján is visszaidéztem magamban azokat az idöket, mikor a papír (nemegyszer a hamis papír) erősebb volt az embernél, amikor egy elfogult, rosszindulatú nyilatkozat érvényesebb volt némelyek szemében, mint egy egész élet becsületes munkája, amikor egyik napról a másikra emberek tűnhettek el évekre, vagy akár örökre, a mi pártunk soraiból is sajnos, itthon vagy külföldön. En nem ismertem Lucrețiu Pătrășcanut. De a bizottság jelentéséből s a plenárison elhangzottakból egyöntetűen kiviláglottak nagy intellektuális, emberi értékei, párttűsége, s számot vettem magam is, hogy meggyilkolásával milyen roppant veszteség érte pártunkat, egész népünket. De ha Lucrețiu Pătrășcanu, Ștefan Foriș nem is lett volna értékes, vezető pártmunkás,

(Folytatása a 4. oldalon)

LÉTAY LAJOS

Nyomok a Hargitán

Talán a korai napfényben fürdőző műzák különös kegyéből, talán más okokból, de valahogy úgy sikeredett, hogy ez a zöldre boruló évszak a legmeghittebb, legkedvesebb és talán a legsűrűbb találkák tavasza lett — köztünk és olvasóink között. Alig engedett fel a föld, alig mozdult meg az erdő és szőlőt meg a mardár, már hozta a posta az élő szót, az üzenetet: várnak bennünket, szélesre tárt karokkal, szeretettel iskolákban, művelődési házakban, kultúrotthonokban, még jobban, mint eddig, elvárnak bennünket mindenfelé személyesen is. Talán sok kedves meghívás törekvéseink s a növekvő olvasói igények szerencsés találkozásának is köszönhető, talán legelső Évkönyvünknek is meleg fogadtatása és visszhangja a legjobb biztatás és ajándék volt viszonzásként munkánkért. És köszönhető minden bizonynyal annak a friss, életerős pezsgésnek is, amely a szocialista demokráciát és humánu-

mot és az azt szolgáló kultúrát és irodalmat ma nálunk kitéljesíti.

Csupán április utolsó tíz napjában több mint ezer olvasóval találkoztak az Utunk írói. Különös örömmel tettünk eleget az új megyékből érkezett meghívásoknak abban a reményben, hogy fellendítésük most kezdődő munkájának szellemi állványozásához mi is hozzájárulhatunk. Ellátogatott az Utunk ezekben a napokban a Maros-part új székvárosába: Aradra, s az új megye egyik legnagyobb községébe, Pécskára. Íróink számára sokáig emlékezetes marad a meleg fogadtatás, az érdeklődés és visszhang, amelyet az aradi színházban a temesvári színház lelkes közreműködésével megrendezett irodalmi est, valamint a pécskai tanulmányi táborral való találkozás kiváltott. S ennek a visszhangnak még

(Folytatása a 4. oldalon)

MIKÓ ERVIN

Közérthetően a közérthetőségről

Az Utunk és a Tribuna szerkesztőinek megbeszélése (Baróti Pál, Domițian Cesereanu, Constantin Cubleșan, Huszár Sándor, Ion Lungu és Márki Zoltán hozzászólásai)

19

Kulcsár Béla: Barokk város

TÁRLATJEGYZET

Egy erős ember

Nem hiszem, hogy van az életnek területe, ahol a dolgok olyan valószínűtlen úton-módon nyernék el végső formájukat, mint a művészetben. Ahhoz, hogy Molière Amphitruónja igazi remekművé váljék, az kellett, hogy Kleist németre fordítsa. Ahhoz, hogy Losztojevszkij megírja roppant erejű könyveit, előbb halálra kellett hogy ítéljék, s ahhoz, hogy a Sixtusi kápolna létrejöhön, egy erőszakos pápának kellett eltávolítania eredeti hivatásától Michelangelót. Ezek persze világraszólóan nagy példák, s aligha mérhető hozzájuk bármi, aminek manapság, kivált Vésztől szemtanúi lehetünk. Mégis, amikor Kulcsár Béla kiállítását nézegetem, az a benyomásom támad, hogy valami ilyesmi történt ezúttal is.

Ijabb Kulcsár Béla neve régóta ismerős azoknak, akik érdeklődnek a képzőművészet iránt. Évről évre bemutatott szobrai a tartományi tárlatokon; becsületesen elgondolt, izléssel megmunkált, olykor éppenséggel életteljes szobrok voltak, de különösebb feltűnést ritkán keltettek. Nemrég azonban az történt, hogy a látszólag talpig egészséges szobrászt szívinfarktusos kórházba szállították, s amikor kiszabadult, szigorú és megfélembreztető munkatársak szabtak rá orvosai. Nem volt szabad többé követ, rönköt emelnie, vésőt

bunkóval vagy kalapáccsal ptyolnia, még csak agyagot sem volt szabad gyúrnia többé, semmit egyszóval, ami fizikai erőfeszítéssel jár. Ugy látszott, hogy a megszokott mederben kibontakozó, átlagos művész-pálya egy ostoba véletlen folytán megszakadt és végleg zátonyra futott.

Mindig van valami lázadásra indító abban, amikor egy élet értelme odalesz, egy felkészülés fölöslegessé válik, egy alkotásra képes ember arra ítélte, hogy tétlenül vegetáljon, és soha meg nem valósítható művekről ábrándozzék. Kulcsár Béla nem nyugodott bele ebbe a sorsba. Visszaemlékezett arra, hogy szobrász korában is szívesen elbábrált olykor egy-egy kisméretű olajképen vagy akvarellen, s elhatározta, hogy a megtiltott szobrászmunkát a színek művészetével pótolja, illetve cseréli fel.

És kiderült, hogy tulajdonképpen erre való. Meglehet, tévedek, de képkiállításán látán olyan vélemény alakult ki, hogy Kulcsár Béla szobraiból sohasem sikerült volna ilyen színvonalú, ennyire érdekes és emberileg is ennyire tanulságos kiállítást összehozni. Nem azt mondom, hogy minden képe hibátlan, hogy egységes és kiforrott festőgyéniségről vall mindegyik, mert hiszen stílusukban-mintaképükben nagyon is eltérők, s kivált a régebbieken meglát-

szanak a mesterséggel való viaskodás nyomai is. Olykor a formakezelés szobrászi túlstilizáltsága, olykor a festék színé válni nem tudása, olykor a vizuális festői szándék szájbarrágo előtérbe tolakodása árulkozik arról, milyen küzdelmek árán érte el ez a szobrász jelenlegi festői színvonalát. De van a kiállításon jó néhány kép (a képek többsége), amelyek teljes értékű művészi alkotások, amelyek a maguk kísértetiesen különféle stílusvilágán belül hibátlanul szépek, magasak, festőiek és dekoratívok, s amelyek tekintélyes múltú, legjobb piktorainknak is becsületére válnának.

Csak ámulni tudok, milyen valószínűtlen úton-módon ajándékozott meg minket a sors egy máris színvonalas, érdekes és termékeny, de a jövőre nézve még többet ígérő festővel. Eltiltotta eredeti hivatásától, nint Michelangelót egy erőszakos római pápa haláltudatra ítélte, mint Dosztojevszkijt egy ellentmondást nem tűrő cári nagyhatalom, sőt olyasvalami, ami ezeknél is irgalmatlanabb. O azonban megtalálta a módját, hogy szépséget és művészetet szűrjön le megpróbáltatásából. Évtizedek óta ismerem Kulcsár Bélát, mindig tudtam, hogy szeretetre méltó, derék ember, de ennyire erősnek sohasem hittem.

SZEKELY JÁNOS

Bukaresti képzőművészeti levél

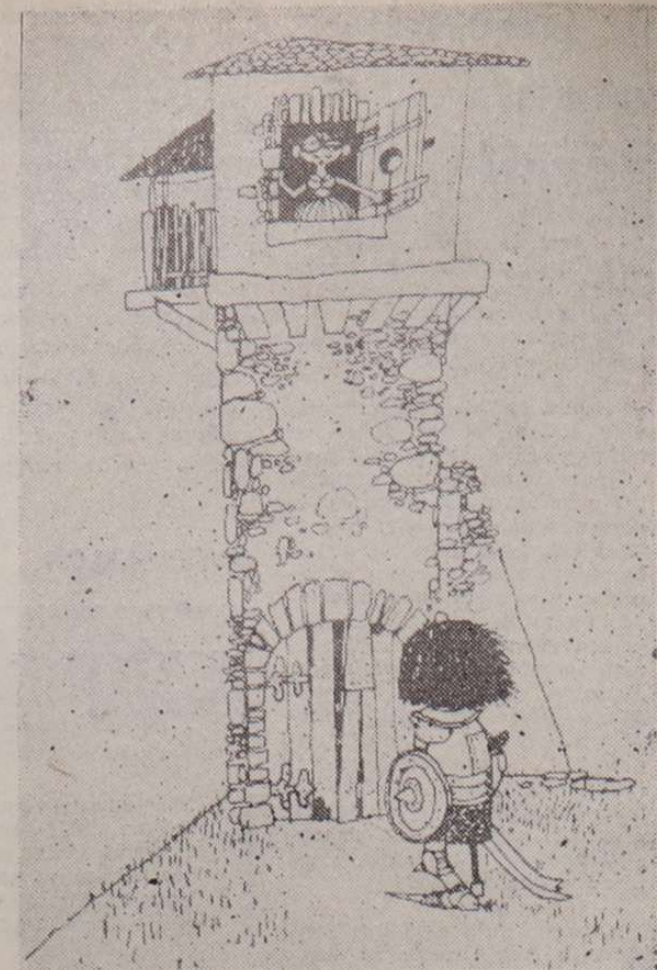
A Bulevardul Magherun levő Gale-riile de Artă két kiállítási termében március és április havában két olyan, már ismert nevű bukaresti festőművész állította ki újabb alkotásainak legjavát, akik, ha formanyelvükben, kifejezőeszközeikben és témaválasztásuk tekintetében messze esnek is egymástól, abban mégis közel állnak, hogy a szó letisztult értelmében megnyilatkozó modernségük mentes mindenféle modernkedő extravaganciától.

Mindazonáltal nem hiszem, hogy D. Negrea és Balogh Lajos tárlatának feltűnően nagy látogatottsága csak ennek volna betudható. Szerintem inkább annak, hogy mind D. Negrea szatirikus-humorisztikus rajzain, mind Balogh Lajos akvarelljein olyan kiforrott, igényes művészi eszközökkel felerősített ember-, illetőleg természetlátás sajátos jegyeit fedezhetjük fel, amelyek a két művész értelmi, illetőleg érzelmi világának elmélyültségéről bizonykodnak.

D. NEGREA a kiállítási plakáton és katalógusának címlapján rajzait mint „humoros rajzokat” ajánlja a közönség figyelmébe. Főleg az állatvilág köréből vett témái, szellemesen megkomponált, a lafontaini mesék moralizáló szimbólumaira emlékeztető rajzai mellett számos olyan mesteri rajztudással, eredeti stílusesszékkel megalkotott kompozíciót találunk D. Negrea tárlatán, melyek fajsúlyban és hatáserőben sokkal jelentősebbek a naiv humorú rajzoknál, mert társadalmunkban is felbukkannak emberi gyengeségeket pellen-géreznek ki. A néző, aki egy-egy szatirikus rajza vagy karikatúrája láttán felnevet, talán nem is sejti, hogy ezzel a nevetéssel — ítéletet mond azok felett a valóságból ellesett figurák felett, akiket a művész éppen azért ábrázolt kinevetésre (s egyben megvetésre) méltónak, hogy ezáltal a tiszták, igazak és becsületesek javát szolgálja.

BALOGH LAJOS akvarelljei hazai tájaink évszakainak szépségeit, bár leegyszerűsített színhatásokkal, de egyes képein lírai tömörséggel vetítik elénk. Balogh Lajos nem tartozik a részletező művészek közé: festői látása legtöbb képen látomássá szublimálja a tájak valóságos alkotóelemeit. Érzésvilága mentes a feszültségekkel telített szenvedélyes-ségtől. Tájképeinek legtöbbjét a tavasz és az ős csöndes derűje, vihartalan nyugalma teszi vonzóvá; az a szinte áhítatig fokozódó szeretet, mellyel ecsetje e két évszak csodáit, a napfény és a borulat váltakozását egysíki, de sohasem egyhangú képpé varázsolja. A természet színeket és fényeket váltó mozzanatait úgy lesi meg és úgy lesi el, hogy ezáltal megragadja e változások árnyalatokban gazdag titkait. Ennek tulajdonítható, hogy, például őszi tájképein, ennek a évszaknak jellegzetességei: színeinek metamorfózisa, égboltjának váltakozó mélysége, más-más hangulatú öszképe egymással rokon és mégis egymástól elütő kompozíciókban nyilatkoznak meg (Október kezdete, Barna ős, Sárga ős, Piroso ős).

SALAMON LÁSZLÓ

– Megérkeztem, drágám, véget ért a százeves háború.
– Ilyen hamar?

Dumitru Negrea grafikája

Balogh Lajos: Tavasz fények

A filozófus: MARX

(Folytatás az első oldalról)

Önmaga idejét élte, mert anakronisztikusan a múltat képviselte, volt olyan tény is, amely e látszólagos jelentéktelenség mögött a haladás tendenciáit képviselve új lehetőséget nyert elemzésében.

Csak viszonyok léteznek: a tény az van, de a tény nem létezés, nem mozgás, hanem csak lét, csak adottság. De a viszony, mint a tények kapcsolata: tény. Ha két vagy több vagy akár végtelen számú viszonyt csak viszonyként értékelünk, akkor tényként értékeljük a viszonyt. De a tényt Marx semmire sem becsülte. A tényként adott viszonyokat sem.

Mert tudta, a tényektől a filozófiáig eljutni nem lehet: a tények általánosítása nem filozófia; de még az általánosítások általánosítása sem az. Marx pedig filozófus volt: mint közgazdász is filozófus volt, sőt mint filozófus is filozófus volt: nem filozófiaellenes filozófiát dolgozott ki, nem a filozófiái spekulatív ellenelméletét alakította ki, hanem a pozitív, önmagát építő filozófikus filozófiát. A filozófiában ezért a végtelen totalitást elméletét látta, nem a tények adott hazamánának elméleti bogozgatását tűzte maga elé.

A tények bármilyen nagy halmaza, akár a viszonyok elképesztően kusza garmadája, még a legtekélyesebb elemzésben is csak a konkrét teljesség képét eredményezheti: a végtelen kimosódik belőle, vagy beleszárad a szám szerint talán végtelen, de a tendenciákat elfedő kölcsönkapcsolatok rendezettségbe, méricskélésébe, skatulyázásába. Így nem lehet az igazi végtelenhez jutni, a „jó végtelenhez”, a tendenciák végtelenjéhez.

De szükséges-e egyáltalán a „jó végtelen” az ember számára, nem alkalmasabb-e az aritmetikai végtelen: az összege a beláthatónak és beláthatatlannak? Kell-e egy ilyen fogalom, amely látszatra talán nem is támaszkodik a tapasztalati világra, és noha támasztéka, kapaszkodója, bizonyítéka van, mégis nekirugaszkodás és bizonyíték nélküli lebegés is? Szükség van-e a felülkerekedésre, a szellem szuverén uralmára egy olyan világban, amelyben minden csak tény és konkrétum és végesség, és minden csak költőtség és meghatározottság?

Marx filozófiájának nagysága abban van, hogy képes volt megvalósítani a gondolat költőtségének és lebegésének szintézisét. A Gazdasági-filozófiái kéziratokban, azután az Engels-

szel közösen írt Német ideológiában találkozik először a filozófia történetében a tény és a végtelenbe kapaszkodó gondolat, itt alakul ki először a tényeknek egy teljesen újszerű látása: a tény itt már nemcsak önmaga, hanem más is, mint ami — a végtelen mint tendenciát hordozó költőtség. Önmagából kifutott meghatározottság: önmagát átszűrő lét: mozgás: létezés.

2. A SZEMÉLYISÉG. Polgár volt: származása, környezete, nevelése szerint. Volt benne mégis valami, ami megkülönbözteti a polgári világtól: a polgári költőtségek megvetése: a szellem önállóságának nagyra becsülése. De ezért a látásért meg kellett küzdenie. Önmagával, a megtanult filozófiák szűrőjén látó, már kialakult nem-Marx Marxszal. Heroikus volt ez a küzdelem: önmagát kifosztó, kultúráját tagadó küzdelem az új világlátásért, a teljesebb gazdagságért.

Egyénisége egy határozott mozdulat, amellyel elveti a hegei filozófiát, elveti a filozófiát, elveti a tényeket, és a tények kohóját, a filozófia kohóját kezdi vizsgálni. A gyakorlatot. A cselekvésnek és a gondolatnak azt a kohóját, amelyben a cselekvést megelőzi a gondolat, de amelyben a gondolat a cselekvés következménye: a gyakorlatot, az ember sajátos önteremtésének folyamatát.

Végig gondolta a gyakorlatot; ebben van Marx személyiségének egyik alapvető sajátossága: nemcsak megtalálta, fellelte, jelentőségében felismerte, hanem végig gondolta; saját „eretnkségét” gondolta végig benne, vagyis úgy gondolta végig, hogy tudta: maga is csak a gyakorlaton belül maradvány gondolhatja végig gondolatát.

Csatlakozott tehát a proletariáthushoz: a gyakorlatot elvégző társadalmi osztályhoz, a társadalmi kohót izzító kategóriához. Szervezte a proletariátust: maga is belefolyt a jövőt előlélő tevékenységbe, legyőzte a kívülállásra készítő belenevelt és átvett reflexeket: nemcsak intellektusát kötötte le, hanem tevékeny-gyakorlati lényét is.

Éppen ebben, a költőtség tudatos vállalásában van egyéniségének egyik meghatározó vonása; tudta, a költőtséget vállalnia kell, mert a költőtséget vállalása nélkül nem magyarázható a tendencia, a jövő, a jövő ismerete nélkül nem érthető a jelen, mert a jelen sohasem múlt, hanem csak jelen, és sohasem jelen: több, mert szakadatlan alakulásában már nem

az. Csak a mozgás, csak a tendencia, csak az élet valami: önmagában hordja elvét, mert mozgás, mert élet, mert tendencia. Spekulatív elv: axiomatikus előfeltevés.

A gyakorlat értelmezéséből, a gyakorlat valóságából, a gyakorlat következményeinek a gyakorlaton kívül álló, de a gyakorlaton keresztül kívülré hatoló elemzéséből született a marxizmus. A marxizmus, mint a cselekvés — az értelmezett cselekvés — dialektikája, és a marxizmus, mint a gondolat — a költőtséget végiggondolt gondolat dialektikája. Marx marxizmus.

3. VISZONYTÓL A STRUKTÚRAIG. A tények közötti viszonyok tehát: tények. A viszony viszonyai azonban a legáltalánosabb formájukban nem tények: mert a világban minden önmaga és más is, önmagában semmi sem önmaga s a másban semmi sem más. Mi az, tette fel a kérdést önmagának Marx, ami ennek az axiomatikus elméleti feltételnek megfelelő: vagy fordítva, mi az, a társadalmi mozgásban, aminek tükré ez az elméleti modell?

Viszonyok-viszonya — a legáltalánosabb társadalmi formában — a szükségszerűség és szabadság, vagy fordítottja, a szükségszerűség és elidegenülés. Az első a kettő átcspapása egymásba és egymásba való megnyilvánulásuk és önmagukba való visszatérésük, szakadatlan egymásratalálásuk. Vagyis: a szükségszerűség mint szabadság, a szabadság mint szükségszerűség. Vagyis: az adottság, a költőtség beemelése a szubjektumba és a szubjektum szabad cselekvése az asszimilált szükségszerűség birtokában. És a társadalmilag szabaddá vált cselekvés visszahatása az adottságra, a költőtség megváltoztatása, átalakítása: új kiindulások lehetőségének létrehozása és a lehetőség valóság-gá gyúrása az összefogó kollektivitás megszaporozott erejével.

A második a szükségszerűség és elidegenedés: a mindig jelenlévő objektív meghatározottság a szubjektum teteteinek abszolút korlátjává válik, tudatát nem a cselekvésre, hanem a tett ellen fordítja, és az elidegenedett tudat mint szükségszerűség: a szubjektum képtelen önmagát realizálni, erejét a kollektivitásban megszaporozni. Vagyis: a szükségszerűség elidegenedik — az elidegenedés a szükségszerűség formájában mutatkozik. Vagyis: az elidegenedés a szükségszerűség tartalmává, a szükségszerűség az elidegenedés formájává válik s egymásba mutatkoznak meg, de a másikkban szembenállnak önmagukkal, lezártak: nem önmaguk, sohasem önmaguk.

Marx kimutatta: a társadalmi ellentmondá-

sok filozófiái elemzésében a viszonyok viszonyainak tanulmányozásából kell kiindulni. A szükségszerűségből és abból, amit az ember létrehoz: szabadságból vagy elidegenedéséből. Az objektív és a szubjektív elem legáltalánosabb kapcsolatainak megnyilvánulásai ezek, de ebben a kölcsönviszonyban az objektív elemé a meghatározó szerep.

Mert a tett, az ember sajátos önmeghatározása csak a van-ból, az adottságból indulhat ki. Az adottságot kell elemezni tehát előbb, a van-t, azután az adottságra szükségképpen reafonódó, reátpadló, de alakító tevékenységet, azt, amit a cselekvés létrehoz.

Ezért írta meg Marx nagy elemző művét: A tőkét. Az adottság struktúráját s azt, ami abból következett: az elidegenedést. S az elidegenedés elleni harcot azért vezette, hogy egy új struktúrát hozzon létre: a szabadság rendszerét. Egy olyan világot, amelyben a szükségszerűség tartalma a szabadság, de a szabadság is szükségszerűségé válva képes önmagát újratermelni. Egy olyan világot harcolt Marx, amelyben a szabadság a társadalmusult egyén és az individualizált társadalom képét mutatja. Amelyben a társadalom és az egyén a cselekvésben, a teremtő tettben nem fordul egymás ellen, nem pusztítja a szembenállással önmagát.

Megtörni az elidegenedés világát: ez volt Marx életcélja. Vagyis eszménye, amelynek alávetette minden társadalommal kapcsolatos cselekvését. A mi eszményünké pedig azzal vált, hogy e nagy vállalkozáshoz méltó célokat tudott kitűzni, nem csupán a maga, de a cselekedni akaró emberi közösség számára is. Az életeszmeny és a mindennapi célok harmóniájában ragyog Marx élete: s eszközeiben, amelyeket a cél-eszmény közelítésére felhasznált.

Megtörni az elidegenedést és megteremtteni a szabadság birodalmát csak cselekvés révén lehet: a mindennapi tevékenység kell alkotó cselekvéssé változtatni, tetté növelni. Csak a tett igazolhat életet, mert az élet adottság, csak a haladó cselekvés visz bele emberi értelmet, valami maradandót, ami önmagává teszi, arcot ad az egyéni életnek.

Marx egyénisége azért néz ma is oly töretlenül kutatóra és tisztelőre, mert életét tetteivel és általában a tett, a gyakorlat értelmezésével — filozófiájával — önmagáért, Marx alkotó életvéssé formálta. Marxizmusa is ezzel válik ismét és újra marxizmussá: önmaga szakadatlan újratermelése — ez lényege. Mert: hatni tud. És lényege: hatása.

BRETTOR GYÖRGY